

Alt har imidlertid en grænse. Fordelen ved disse fire eksempler er, at de gensidigt belyser hinanden, og at begrænsningen til fire gør, at bogen ikke er større eller dyrere, end den er til at komme i nærheden af. Også for studenter, for det er vel, når alt det ovenfor stående er taget i betragtning, i undervisningssammenhæng, at *Socialkonstruktivisme* bedst vil finde sin plads, som indslag i studerendes litteraturlister om konstruktivisme og/eller kønsforskning. Men stå alene bør den ikke.

Mikkel Venborg Pedersen
Danske Afdeling
Nationalmuseet
København

SØREN KRISTIANSEN & HANNE K. KROGSTRUP: Deltagende observation. Introduktion til en forskningsmetodik. København: Hans Reitzels Forlag 1999. 235 sider. ISBN 87-412-2708-5. Pris: 185 kr. (pb).

I en tid, hvor antropologer diskuterer fagets fortid og fremtid, kan det være interessant at se nærmere på, hvad andre samfundsvidenskabelige faggrupper egentlig opfatter som kernen i antropologien. En sådan mulighed foreligger her, i skikkelse af en bog om deltagerobservation, skrevet af henholdsvis en cand.mag. i samfundsfag og psykologi, nuværende ph.d.-stipendiat ved Institut for Sociale Forhold og Organisation, Aalborg Universitet, og en cand.scient.adm., ph.d. og lektor i samfundsvidenskabelig metode og evaluering sammesteds. Deres svar er entydigt: Antropologien udmærker sig først og fremmest ved sin *metode*, nemlig deltagerobservationen. Forfatterne ønsker at hævde denne metodes anseelse fra en „slags eksotisk, antropologisk variant“ (s.9) til at være en metode på linje med andre samfundsvidenskabelige forskningsmetoder.

Der er dog yderligere en væsentlig pointe i bogen, idet forfatterne søger at „forankre metoden inden for en bestemt teoretisk position“ (s.15), nemlig den fænomenologiske. Denne position indebærer, at „forskeren ikke [bør] interessere sig for *sandhedsværdien* af menneskers subjektive opfattelser, men deres beskaffenhed og *meningsindhold* [...] Forskerens vigtigste opgave bliver at foretage en *fortolkning* af [den menneskelige] fortolkningsproces med henblik på at forstå den“ (s.14, 16; fremhævelse i originalen).

Det er naturligvis rigtigt, at en væsentlig del af mange antropologiske studier sigter mod at „forstå forståelsen“ (ibid.), men det virker overordentlig reduktionistisk at hævde, at dette er det eneste, deltagerobservation som metode er anvendelig til, ligesom jeg vil hævde, at også „sandhedsværdien“ af informanternes opfattelser er det væsentligt at forholde sig til. Deltagerobservation bliver i dag anvendt i mange forskellige sammenhænge, og er efter min mening velegnet til at indhente data om andet og mere end folks opfattelser. Når bogen tager et andet udgangspunkt, skyldes det formentlig, at forfatterne egentlig er nok så interesserede i at behandle det fænomenologiske teoriapparat, som de er i at redegøre for feltmetode.

Bogens opbygning er sigende i denne sammenhæng: Efter en introduktion om teori og metode, samt forståelse/fortolkning, følger et kort kapitel om metodens (og antropologiens) historie. I kapitel 2 behandles forskellige former for observationsmetoder, kapitel 3 handler om transformationen af observationer til data, mens kapitel 4 handler om feltroller og feltrelationer. I disse kapitler vejer behandlingen af fænomenologien tungt. Først på side 131 kommer det kapitel, forfatterne med fordel kunne have struktureret bogen omkring, nemlig „Faser og trin i deltagende observation“. For den studerende/forsker, der vil anvende bogen som forberedelse til sit første feltarbejde, må det være meget svært at se sammenhængen i den teoretisk tunge første halvdel. Under gennemlæsningen forekom det i hvert fald mig, at såvel titel som bagsidenoter (de fremhæver deltagerobservationsaspektet som det overordnede) var lettere misvisende i forhold til bogens faktiske opbygning. Det betyder ikke, at der ikke behandles interessante og relevante emner i bogens første halvdel, men de forbliver løsrevne fra en større sammenhæng.

Bogens anden del er mere regelret struktureret, og særlig kapitel 5 kan tjene som en (kortfattet) introduktion til feltarbejdets faser. Kapitel 6 er helliget analysearbejdet, men lover mere, end det holder. Her gennemgås 5 analysemodeller („grounded theory“, idealtypemodellen, væsensmetoden, procesmetoden og den dialektiske metode), men her mangler til gengæld konkrete eksempler. Her kunne forfatterne med fordel have inddraget deres egne erfaringer mere eksplicit. Kapitlet bygger i høj grad på Eneroth (1984), som er citeret 10 gange, men desværre ikke findes i littera-

turlisten. Endelig behandles i kapitel 7 spørgsmålet om validitet ud fra Alfred Schutz' krav. Bogen lægger op til at kunne danne udgangspunkt for feltforskning, men synes ikke konsekvent med hensyn til forventninger til læserens forhåndsviden. Der gives for eksempel en meget grundig gennemgang af væsentlige elementer – belyst ved eksempler – i den indledende fase af feltarbejdet, herunder afgrænsning af feltet osv., mens der senere (s.189) advares mod at lægge for megen vægt på at konstruere firefeltstabeller – uden at der bringes nogen eksempler på sådanne, endsi på, hvad de faktisk kan anvendes til. (Der findes ganske vist en firefeltstabel på side 48, men den er af helt oversigtsmæssig karakter.) I bogens første halvdel må det være svært at bevare overblikket, med mindre læseren på forhånd er relativt velbevandret inden for samfundsvidenskabelig teori. Denne del af bogen skæmmes af vanskeligt forståelige passager, der af og til synes præget af sjusk/hastværk. Det grelleste eksempel findes på side 93, hvor forfatterne vil „præcisere idealtypebegrebet: En idealtype dannes ved en ensidig betoning af et eller flere synspunkter, som findes spredt og med uklare grænser ved en logisk databehandling danner et helhedsbillede“. I figur 1 på side 101 er der ligeledes fejl i teksten. Litteraturlisten er som nævnt ikke komplet, og den er desuden ikke strengt alfabetisk opbygget.

Som helhed virker bogen, trods sin opbygning som lærebog (med opsummering af centrale begreber efter hvert kapitel), ikke særlig pædagogisk, nok fordi forfatterne vil for meget på en gang. Den behandler et stort udvalg af problemstillinger, men på en ustruktureret og forvirrende måde. Jeg mener ikke, den kan anbefales som grundbog, og jeg tror desværre heller ikke, den vil øge deltagerobservationens anelse eller udbredelse nævneværdigt.

Ser man bort fra disse anker, synes forfatterne dog at være ganske godt inde i selve det stof, de beskæftiger sig med – så længe det gælder fænomenologien. Hvad antropologien angår, stiller sagen sig desværre anderledes. Et væsentligt spørgsmål for denne anmelder har været, hvordan bogen behandler de antropologiske rødder, der nævnes i indledningen. Her tages rimeligt nok – for en historisk oversigt – udgangspunkt i Malinowski, hvis undersøgelser ifølge forfatterne „fremhæves i moderne antropologisk litteratur som eksemplariske“ (s.27). I en note nævnes det, at Tao Kongsbak i en artikel i nærværende tidsskrift „antyder [...]

at Malinowskis så berømmede studier måske ikke helt lever op til de høje standarder, han selv satte for antropologisk feltarbejde“. Dette citat er ganske symptomatisk for forfatterens tilgang til antropologien: De har tilsyneladende ikke læst kilderne. Hverken Boas, Malinowski eller Radcliffe-Brown findes i litteraturlisten, skønt de nævnes (men ikke citeres) i bogens første kapitel. Hvad dansk antropologisk historie angår, bygger forfatterne tilsyneladende alene på Ole Høiris' behandling heraf fra 1986. Til gengæld er der en del henvisninger til (især amerikanske) klassiske sociologiske feltarbejder, som forfatterne synes mere fortrolige med.

Hvad nutidig, dansk antropologisk litteratur angår, trækker forfatterne i meget høj grad på to kilder, nemlig dels Hastrup og Ramløvs *Feltarbejde* fra 1989, samt først og fremmest dette tidsskrifts nr. 31, *Metode*. Bogen igen bringes særligt udhævede rammer af én til to siders længde, hvor særlige fænomener behandles gennem et eksempel. Af eksempler fra de sidste 10 år tegner den ene af forfatterne (Kristiansen) sig for to, Dag Albun og Judith Okely for hver et, mens artikler fra det nævnte nummer af *Tidsskriftet Antropologi* tegner sig for fem, samtidig med, at andre fem artikler citeres. Det må siges at være intensiv brug af en enkelt kilde.

Det forekommer derfor ikke helt urimeligt at konstatere, at forfatterens viden om den antropologi, de trækker så stærkt på, er temmelig begrænset. Antropologien bliver stort set reduceret til rollen som leverandør af en metode, som andre samfundsvidenskaber kan benytte til fænomenologisk dataindsamling. Forfatterne skriver i epilogen, at „nogle antropologer nærer [modvilje] over for generelle metodeanvisninger“ (s.219), og at „modsat antropologerne er vi af den opfattelse, at der er en vis raison i at skrive generelle metodebøger om metoder, som i deres natur er kontekstbundne“ (s.220). Altså: Antropologer gider ikke strukturere deres metode, derfor må der andre faggrupper til. Forfatterne redegør ikke for deres kilder til antropologernes påståede modvilje mod at diskutere metode, og denne forbliver derfor et postulat, samtidig med at bogen selv demotiverer forfatterens anden påstand: De besidder faktisk ikke tilstrækkelig viden om antropologi til at behandle emnet hverken kritisk eller ordentligt.

Som *udsagn* er bogens holdning og hele tilblivelse derfor både interessant og lidt ned-

slående: Hvis den mere generelt afspejler de øvrige samfundsvidenskabers viden om og syn på antropologien, er der nok at tage fat på i det nye årtusind.

Lars Holmberg
*Det retsvidenskabelige Institut D.
Københavns Universitet*

ROBIN LAW (ed.): From Slave Trade to 'Legitimate' Commerce. The Commercial Transition in Nineteenth-century West Africa. Cambridge: Cambridge University Press 1995. 278 sider. ISBN 0-521-48127-9. Pris: £35.

Bogens artikler analyserer udviklingen efter britisk afskaffelse af slavehandelen i Vestafrika i 1807 og forsøgene på at erstatte denne med legitim handel, hovedsageligt med palmeolie. De fleste artikler diskuterer, om der var tale om krisetilpasning, eller om der fandt nogle større ændringer af sociale og økonomiske strukturer sted. Generelt menes transformationerne at være sket ganske langsomt, eftersom den nye handel ofte var kontrolleret af eksisterende handelsmænd og baseret på samme sociale og økonomiske strukturer – slaverne begyndte blot at producere de nye eksportvarer, som for eksempel palmeolie (Lovejoy & Richardson; Lynn), gummi (McDougall), guld, kolanødder (Austin), kaffe, indigo, tobak eller andre „koloniale produkter“ (Kea).

Lovejoy og Richardson viser, at efter det økonomiske kollaps i 1807 umiddelbart efter afskaffelsen af slavehandelen genvandt priserne i 1920'erne samme niveau som før 1807. Dette forklares med, at slavehandel med Cuba, Brasilien, Nordafrika og Mellemøsten ekspanderede, men også i høj grad på grund af øget intern afrikansk efterspørgsel på slaver, som blev brugt til at producere palmeolie, guld, kolanødder, bomuld og gummi til eksport. Hvis der overhovedet var en krise, var den meget begrænset i tid og rum. Tilpasningen skete glidende og forholdsvis hurtigt.

Lynn argumenterer for, at handel med palmeolie langs kysten var organiseret på samme måde, som slavehandlen havde været, og der var ingen større ændringer i den sociale struktur. Afskaffelsen af slavehandel havde heller ikke nogen større indflydelse på de britiske handelsmænd, som var velforberede. Først en generation senere startede de på at introducere

nye tilgange (som for eksempel at placere et skib på floderne i Niger Delta som permanent base for et firma, eller introduktionen af dampskibe), og først da skete der større sociale og økonomiske ændringer i Vestafrika.

I den tredje artikel analyserer Soumouni konsekvenserne af at afskaffe kongedømmet Dahomey og viser, at handel med palmeolie ikke erstattede slavehandelen fuldstændigt, som de britiske autoriteter havde håbet. Begge handelsformer sameksisterede og blomstrede. Tilsvarende analyserer Austin konsekvenserne af afskaffelsen af asante-kongedømmet, som solgte slaver til fante for europæiske varer købt med palmeolie. De udviklede også eksport med kolanødder til det nye sokoto-kejserrige. Med det guld, de opsparede på denne måde, kunne de købe nye europæiske varer direkte fra kysten. Slaverne blev solgt lokalt og integreret i produktionen af guld og kolanødder.

Keas artikel afviger fra de andre ved ikke at omhandle den britiske afskaffelse af slavehandel, men den danske. Danmark forbød slavehandel 1792 og opfordrede i stedet til at etablere plantager langs Guldkysten. I stedet for at eksportere slaverne til De Vestindiske Øer blev de brugt på afrikanske plantager til at producere eksportafgrøder. Det gik dog ned ad bakke for plantagerne, og der var konstant brug for økonomisk tilskud for blot at holde dem ved lige. I 1850 solgte kongen sin ejendom til briterne.

Mann vælger at fokusere på de konsekvenser, afskaffelsen af slavehandel havde på de sociale (snarere end de politiske og økonomiske) relationer. Den tvetydige britiske holdning, der forbød eksport af slaver, men tolererede slaver i Afrika, gav ikke slaverne frihed, men gav slaverne flere manøvrer muligheder, der tillod en omdefinering af rollerne i forhold til ejeren af slaverne. Slaverne havde ret til deres egen jord og hus, men de var tvunget til at arbejde for ejeren for at betale leje – som en slags fæstebønder. Samtidig havde de dog ret til at forlade deres ejere, hvilket de ofte gjorde, hvis de kunne finde en anden, der tilbød bedre forhold og bedre beskyttelse. Slavernes situation forbedredes derfor langsomt og blev i stigende grad et patron/klientforhold.

Martin baserer sit studie på Igboland og viser, hvordan udviklingen af palmeolieproduktion førte til større udnyttelse af kvinderne, eftersom de gjorde stort set alt arbejde fra udvindingen af olien til dens transport. Mændenes begrænsede bidrag bestod i at høste nød-